

УДК 378.14 Н. І. Гігун, кандидат філософських наук, доцент
О.Ю. Закусило, викладач

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ЛУЦЬКОМУ ІНСТИТУТІ РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ УНІВЕРСИТЕТУ «УКРАЇНА»

У статті розглядаються теоретичні засади інтерактивного навчання у вищих навчальних закладах.

Ключові слова: соціальний працівник, інтерактивне навчання, активні та інтерактивні методи навчання, освітній процес.

Постановка проблеми. Епоха глобальних соціальних і економічних змін визначає нові цивілізаційні стандарти. В інформаційному суспільстві успіх розвитку є результатом умілого примноження та використання ресурсів знань, обсяг яких зростає швидкими темпами. Ефективне перенесення знань у свідомість їх користувачів і вміння успішно їх застосувати в усіх сферах життя є сучасним завданням освіти. Тому привід до зацікавлення активними та інтерактивними методами навчання є очевидним, оскільки щоразу коли йдеться про ефективність навчання, освіти загалом, більша увага приділяється дидактичним методам, які сприяють швидкому та успішному поширенню ресурсів знань.

Необхідним є усунення, принаймні вирівнювання, прогалів в культурі та освіті, які відділяють посткомуністичні спільноти від розвинутого демократичного суспільства, якщо ми хочемо якнайшвидшими темпами досягнути рівня якості життя розвинутих країн. І тут виникає другий привід нашого зацікавлення інтерактивними методами навчання, які не лише поліпшують навчання, а й також формують партнерські відносини між студентом та викладачем, вчать співпраці та спільних дій, дають можливість природним способом досягти стандартів демократичної культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сучасному етапі розвитку вищої освіти в Україні актуальними є питання впровадження інтерактивних методик і практик. Проблема використання таких методик у закладах освіти розглядалась у працях таких відомих вітчизняних дослідників, як Н. Софій, В. Кузьменко, О. Пометун, Л. Пироженко,

В. Петрович, В. Сидоров, закордонних вчених Б. Бадмаєва, А. Смолкіна, Б. Айсмонтаса, А. Вербицького та інших науковців.

Наразі мережа вищих навчальних закладів різних рівнів акредитації та форм власності в Україні має близько 1200 установ. Наша держава володіє потужним людським потенціалом, рівень якого є головною домінантою у вимірюванні індексу людського розвитку за методикою програми ПРООН. Вже протягом останніх десятиліть досягнуто значного рівня освіти, який вимірюється як сукупний індекс грамотності дорослого населення та сукупна частка учнів і студентів, становить більш як 99 та 78% відповідно і є в числі найвищих показників серед інших країн світу [3, с 9].

Метою статті є теоретичне обґрунтування та проведення аналізу використання у вищій школі інтерактивного навчання, окремих його методів, а також виокремлення основних характеристик та умов його ефективного застосування.

До речі зауважимо, що навчання є доволі складним процесом, який містить у собі непрості види психічної та практичної діяльності об'єктів та суб'єктів (тих, кого навчають, і тих, хто навчає), а його організація є багатофакторною функцією таких компонентів, як особливості учасників процесу (лектори, слухачі), характеру, змісту, засобів, джерел, форм та методів навчального процесу, а також умов його організації.

Наразі увага педагогів, викладачів дедалі частіше спрямовується на освоєння інноваційних форм і методів навчання, що базуються на діяльнісних і діалогових (внутрішньо і міжгрупових) формах пізнання. Серед основних факторів розвитку особистості в контексті сучасної освіти є предметно-практична діяльність та взаємодія між людьми [6, с 23].

Розвиток самостійності і творчості учнів, студентів, загалом тих, хто навчається, активізація їхньої пізнавальної діяльності — ця проблема була і залишається однією з актуальних завдань педагогічної науки. Сучасна орієнтація освіти на формування компетенцій як готовності і здатності людини до діяльності і спілкування передбачає створення дидактичних і психологічних умов, в яких той, хто навчається, може виявити не лише інтелектуальну і пізнавальну активність, але й власну соціальну позицію, свою індивідуальність, проявити себе в якості суб'єкта навчання.

Однією з характеристик сучасної освіти є та, що стосується пасивності навчання, оскільки учасник цього процесу мусить

сприймати знання у формі, поданій йому педагогом, викладачем. Звідси і домінування традиційного способу трансляції знань методами, які подають знання, в основному, лекціями. Тому залежно від рівня пізнавальної активності учасників навчального процесу розрізняють пасивне і активне навчання [2, с 46]. Пасивні методи навчання — це способи взаємодії студентів/слухачів і викладача/лектора, в якій останній є основною дійовою особою, котра управляє ходом заняття, а студенти/слухачі виступають у ролі пасивних учасників, які підпорядковуються директивам педагога. Зв'язок викладача/лектора з тими, хто навчається, здійснюється за допомогою опитування, самостійних, контрольних робіт, тестів тощо. Слід зауважити, що в деяких випадках цей підхід успішно спрацьовує в руках досвідченого педагога, особливо якщо учасники мають чіткі цілі, спрямовані на ґрунтовне вивчення предмета. Лекція — найпоширеніший пасивний метод навчання, який широко використовується при навчанні у вищих закладах.

Активне навчання дає змогу студентів/слухачеві брати активну участь у пізнавальному процесі, виконуючи творчі, пошукові, проблемні завдання, більшою мірою ставати суб'єктом навчальної діяльності, вступати в діалог з викладачем [1, с 42]. Активні методи навчання — це способи взаємодії учасників навчання, за якої викладач і студенти/слухачі взаємодіють одні з одними, а ті, хто навчається, — не пасивні об'єкти, а активні учасники процесу навчання. Якщо в пасивних методах головною дійовою особою і менеджером заняття був педагог, то тут і він, і студенти/слухачі знаходяться на рівних правах.

Інтерактивне навчання — це спосіб пізнання, що здійснюється у формах спільної діяльності тих, хто навчається: всі учасники освітнього процесу взаємодіють один з одним, обмінюються інформацією, спільно розв'язують проблеми, моделюють ситуації, оцінюють дії колег і свою власну поведінку, занурюються в реальну атмосферу ділового співробітництва щодо вирішення проблеми. Варто зазначити, що таке навчання ґрунтується «на прямій взаємодії учнів (тих, хто навчається) з навчальним оточенням, а навчальне середовище виступає як реальність, в якій учасники знаходять для себе сферу досвіду, що засвоюється» [4, с 28]. Багато хто між активним і інтерактивним навчанням ставлять знак рівняння, але, незважаючи на спільність, вони мають відмінності. Інтерактивні методи навчання можна розглядати як найдосконалішу форму

активних методів. Інтерактивні методи, на відміну від активних, зорієнтовані на ширшу взаємодію тих, хто навчається, не тільки з педагогом, але й один з одним і на домінування активності студентів/слухачів в процесі навчання.

Визначальними особливостями активного та інтерактивного навчання, які відрізняють його від звичайного (пояснювального), є: активізація розумової діяльності того, хто навчається, шляхом формування спеціальних умов, котрі сприяють цьому, незалежно від бажання учасника; формування навичок самостійного, творчого вироблення рішень в умовах ігрового імітаційного моделювання, підвищеної мотивації й емоційності тих, хто навчається; перманентні взаємні комунікації слухачів і викладачів, які розвивають обидві сторони з позицій рефлексій [7, с 68]; активне пред'явлення і використання знань і умінь педагогами.

Оскільки активне навчання дає змогу навчити його учасників співпраці, воно і є інтерактивним. У даному випадку знання і досвід кожного учасника процесу навчання надзвичайно цінні. Напевно, найбільші знання має викладач, який веде заняття, експерт у даній галузі. Незважаючи на це, свій досвід, свої знання, свій спосіб сприйняття світу вносить кожен учасник навчального процесу. Саме спосіб постановки питання, виявлення труднощів у розумінні обговорюваного питання може вказати нові напрями пошуку для всіх учасників групи. Базування на спільному досвіді всіх учасників навчання створює шанс багатобарвності, багатосторонності навчання.

Роль інтерактивних методів навчання у процесі педагогічної взаємодії різні вчені-дослідники та педагоги-практики визначають по-різному: хтось бачить в них панацею, що вирішує всі проблеми процесу навчання, хтось — як суттєве доповнення до системи методів навчання, що використовуються в сучасній традиційній освіті, хтось — інструмент, який дає можливість значно урізноманітнити достатньо однотипну форму пізнання оточуючої дійсності, хтось — якісно інший підхід до організації освітньої діяльності.

Певно, кожен із перелічених підходів до визначення ролі інтерактивних методів має право на існування. Разом з тим розуміння терміна «інтерактивні методи навчання», а, як наслідок, і його використання дуже часто є не зовсім точними. Як слово, що визначає головну особливість даних методів навчання, використовують прикметник «інтерактивний», який означає «базований на взаємодії».

Однак взаємодія, виступаючи базовим елементом будь-якої освітньої діяльності, більшою чи меншою мірою наявна при використанні практично будь-якого з методів навчання.

Американський соціолог і соціальний психолог Джордж Мід, який був засновником інтеракціонізму, розглядав розвиток суспільства і соціального індивіда (соціальне «Я») як нерозривне ціле. Він вважав, що походження «Я» є цілком соціальним, а головна його характеристика — здатність бути об'єктом самоспостереження, саморефлексії та самоконтролю.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що в даному випадку під інтерактивністю розуміється не просто процес взаємного впливу об'єктів один на одного, а спеціально організована пізнавальна діяльність, що має яскраво виражену соціальну спрямованість.

Відповідно, до інтерактивних методів можуть бути віднесені ті методи навчання, які організують процес соціальної взаємодії, на базі якої в учасників виникає так зване *нове* знання, що народилося безпосередньо в ході цього процесу або стало його результатом.

На цей час чинною є така класифікація методів навчання, що має місце в роботах українських і польських науковців [2; 3; 4;]: імітаційні методи активного навчання, тобто такі способи і прийоми проведення занять, в яких навчально-пізнавальна діяльність побудована на імітації професійної діяльності, та неімітаційні (проблемна лекція, лекція-диспут, метод залучення, прес-конференції, мозкові штурми тощо). У свою чергу, імітаційні методи поділяються на ігрові і неігрові. До перших належить проведення різного роду ігор (ігрове проектування, рольові та ділові ігри, ігри-імітації тощо, до інших — аналіз конкретних ситуацій («case study»), розв'язання ситуативних задач.

Необхідною умовою є етап рефлексії, під час якого викладач організовує обговорення й аналіз колективної діяльності, при цьому потрібно звернути увагу на завдання, що вирішуються учасниками. Відмітимо, що розвиток професійної компетентності слухачів здійснюється в різних видах діяльності: індивідуальній дії, груповому обговоренні, груповій аналітичній роботі, мовному спілкуванні, що створює ефект максимальної і різнобічної завантаженості кожного учасника і повною мірою імітує процеси, які мають місце в реальній повсякденній практиці соціального педагога.

Оскільки при організації освітнього процесу за академічного навчання студентів в Україні переважає лекторій, то при такому

підході навчальна активність слухачів підмінюється активністю викладача, що, звичайно ж, жодною мірою не сприяє формуванню установки тих, хто навчається, на інтелектуальну і творчу самостійність, пошукову активність, самоосвіту і самовдосконалення — основні психологічні механізми отримання людиною цілісної культури і компетентності.

І хоча лекція — найбільш часто вживана форма навчання, під час якої викладач повідомляє майбутнім соціальним працівникам максимальну кількість інформації в обмежений період часу, використання активних методів навчання дає змогу змінити характер лекційних занять. Методом активізації є вже найпростіша дискусія, питання та відповіді після чи в ході прочитаної лекції. Необхідність у формулюванні питання вимагає розуміння змісту, перетворення його на власну мову та спосіб розуміння. Проте активність в інтерактивному навчанні повинна йти глибше. В ньому має знайти своє місце мистецтво аргументації, пошуку істини, самостійного розв'язання проблеми, подолання труднощів у розумінні, прагнення до перманентної самоосвіти. Всі інтерактивні методи, в кінцевому рахунку, повинні, власне, служити прагненню до самостійного розв'язання проблеми, засвоєння знань, тренування вмінь та формування особистісної позиції [8, с 56].

Використання таких методів не повинно стати самоціллю і є не легкою справою. Такі методи потрібно ще поєднати зі змістом, потрібно мати повне усвідомлення того, яку користь матимуть учасники та як її реалізувати. До занять із застосуванням інтерактивних методів потрібно значно більше готуватись, ніж до традиційної лекції.

Щоб навчання із застосуванням інтерактивних методів не перетворилось на милу, але неефективну забаву, потрібне точне планування результатів. Результат має бути: конкретним (не «учасники будуть краще управляти підлеглими інституціями», а, наприклад, «учасники зможуть управляти робочим часом своїх працівників»); вимірюваним (не «учасники ознайомились із методами розв'язання конфліктів», а, наприклад, 30 осіб вмітимуть розв'язувати конфлікти у п'ятьох типових ситуаціях); узгодженим з очікуваннями учасників освітньої взаємодії (претенденти повинні знати їх цілі та результати і перед початком занять висловити згоду на запропоновану методика); реалістичним, а саме таким, що враховує засоби, уміння та час; визначеним у часі і враховувати як цілий навчальний цикл (дисципліну), так і його окремі частини [3, с 23–24].

Заплановані таким чином результати потрібно обов'язково перевірити. У цьому оцінюванні не стільки важливим є те, що зробив чи сказав ведучий, скільки те, що насправді сприйняли учасники вишколу.

У Луцькому інституті розвитку людини Університету «Україна» на кафедрі соціальної роботи також широко використовується інтерактивне навчання та інноваційні методики викладання. Зокрема, під час викладання таких дисциплін, як «Інноваційні методики в соціальній роботі», «Прикладні методики в соціальній роботі» застосовуються такі методи: дискусія, «мозковий штурм», робота в малих групах, рольові та ділові ігри, аналіз конкретних ситуацій («case study»), різного роду ситуаційні задачі, ігрове проектування (або управління проектами), ігри тренувального характеру (ігри-прави), ігри-імітації тощо.

Окремо слід виділити таку форму навчання, як тренінг. Тренінг — це: ефективна форма роботи для засвоєння знань; інструмент для формування умінь і навичок; спілкування в довірчій атмосфері і неформальній обстановці; пізнання себе і навколишнього світу, в тому числі глибше емоційне сприйняття своєї професійної приналежності. Зокрема, елементи тренінгу використовуються на дисциплінах різного спрямування — таких як «Конфліктологія», «Прикладні методики в соціальній роботі», «Тренінг умінь спілкування», «Технології проведення тренінгу в соціальній роботі», «Інноваційні методики в соціальній роботі», «Самокерована групова робота».

Слід зауважити, що на напрямі підготовки «Соціальна робота» під час проведення Державної атестації використовуються практичні завдання типу «case study», під час яких студенти-випускники вирішують конкретні ситуації як фахівці соціальної роботи для виходу клієнта зі складної життєвої ситуації, що склалася, шляхом пошуку оптимальних варіантів надання соціальних послуг та допомоги.

Напевно, багато з методів, про які вже йшлося вище, мають іншу назву в освітніх технологіях інших країн. Однак, без сумніву, для впровадження активних методів навчання немає альтернативи.

Є лише певні проблеми в їх застосуванні. Наприклад, чимала потреба виникає під час проведення активних навчальних заходів у необхідності використання широкої палітри технічних засобів навчання (ТЗН), до яких належать різноманітні модераційні (коркові, магнітні) таблиці (дошки), фліп-чарти зі змінними блокнотами, відеозасоби (відеокамери, відеопроектори та телевізори), аудіозасоби (лінгфонне обладнання та для синхронного перекладу)

тощо. Чільне місце у цьому списку займає саме персональний комп'ютер, застосування якого в навчальному процесі є доволі значним — зокрема, для проведення мультимедійної презентації чи викладу навчального матеріалу [3, с 44]. Слід зауважити, що навчальних аудиторій, укомплектованих такими ТЗН, у наших навчальних закладах ще недостатньо.

В Україні розбудована потужна мережа вищих навчальних закладів з високопрофесійним викладацьким складом, значна частина якого здатна проводити навчальний процес активними методами (зокрема, представників молодшої генерації), в тому числі й у дистанційному форматі [5, с 30].

Висновки. Використання активних та інтерактивних методів навчання, таким чином, передбачає таке керівництво процесом пізнання, коли створюється сприятливий психологічний клімат, який дає можливість управляти постійним діалоговим процесом, коли використовується така система методик і технологій навчання, яка спрямована головним чином не на трансляцію педагогом готових знань та їх відтворення, а на самостійне оволодіння цим обсягом знань у процесі активної пізнавальної діяльності, яка спрямовується викладачем.

У програмних документах нашої країни передбачено забезпечення розвитку національної освіти на базі нових прогресивних тенденцій, а це вкрай важко, а то й зовсім неможливо без упровадження у навчально-виховний процес науково-методичних досягнень, які стосуються новітніх педагогічних технологій (а саме інтерактивних методик навчання), без створення системи інноваційного забезпечення освітнього процесу.

В статье рассматриваются теоретические основы интерактивного обучения в высших учебных заведениях.

Ключевые слова: социальный работник, интерактивное обучение, активные и интерактивные методы обучения, обучающий процесс.

The article deals with theoretical fundamentals of interactive studying in higher educational institutions.

Key words: social worker, interactive studying, active and interactive methods of studying, educational process.

Література

1. *Айсмонтас Б. Б.* Теория обучения: схемы и тесты / Б. Б. Айсмонтас . — М. : ВЛАДОС - ПРЕСС, 2002. - 176 с.
2. Інноваційні технології навчання в системі підготовки та підвищення кваліфікації державних службовців / під заг. ред. В. Г. Логвінова і С. К. Хаджираєвої. - Одеса: ОРІДУ УАДУ, 2002. - 253 с
3. Інтерактивні методи навчання: [навч. посібник] / за заг. ред. П. Шевчука і П. Фенриха. — Щецин: Вид-во WSAP, 2005.- 170 с
4. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід роботи / [Уклад. О. Пометун, Л. Пироженко.] — К. : А.П.Н., 2002. — 136 с
5. *Карпук В. І.* Курси дистанційного навчання / В. І. Карпук, А. О. Чермерис, П. І. Шевчук. - Львів : ЛРІДУ НАЛУ, 2005. - 72 с.
6. *Панина Т. С.* Современные способы активизации обучения: [Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений] / Т. С. Панина, Л. Н. Вавилова; под ред. Т. С. Паниной. — 4-е изд. — М.: Изд. центр «Академия», 2008. — 176 с.
7. *Поліщук В. А.* Теорія і методика професійної підготовки соціальних педагогів в умовах неперервної освіти: [Монографія] / Віра Аркадіївна Поліщук / за ред. Н. Г. Ничкало. — Тернопіль : ТИПУ, 2006. — 424 с
8. *Софій Н. З.* Про сто і один метод активного навчання / Н. З. Софій, В. У. Кузьменко. — К. : Крок за кроком, 2004. — 128 с